

Maciej HYSZKO

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Historia Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”

Medal bowiem prócz tego, że jest dziełem sztuki, jest jeszcze pamiątką [...]¹.

Encyklopedyczne ujęcie definicji medalu charakteryzuje go jako okrągły lub owalny, ewentualnie wieloboczny krążek, na ogół odlany lub wybitny w metalu, przyozdobiony okolicznościowym reliefem mającym na celu upamiętnienie osób, tudzież wydarzeń istotnych dla konkretnej społeczności, a następnie przyznawany w formie odznaczenia bądź nagrody za wybitne zasługi i osiągnięcia².

Zadaniem poniższego tekstu jest zaprezentowanie okoliczności, w jakich doszło do powstania medalu bezpośrednio związanego z Częstochową i odwołujące się, poprzez zamieszczone na nim treści, do konkretnego okresu w jej historii.

Celem, jaki przyświecał władzom Częstochowy lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia, którzy zdecydowali o powstaniu Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”³, było niewątpliwie uczczenie istotnego dla całej powojennej historii miasta wydarzenia, jakim było przepędzenie niemieckich okupantów przez nacierające wojska sowieckie w dniu 16 stycznia 1945 roku. Sama idea wybitcia medalu, jako szeroko rozpowszechnionej i dostępnej formy upamiętnienia trzydziestej rocznicy zakończenia okupacji niemieckiej w Często-

¹ M. Gumowski, *Medale polskie*, Warszawa 1925, s. 8.

² *Encyklopedia popularna PWN*, red. R. Marcinkowski, Warszawa 1982, s. 456.

³ Punkt czwarty uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie z dnia 28 listopada 1974 r. w sprawie ustanowienia Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” stanowił, iż: „Medal będzie przyznawany w 1975 roku, począwszy od dnia 16 stycznia”, Archiwum Urzędu Miasta w Częstochowie (dalej: AUMCz, Uchwała nr VI/22/74 Miejskiej Rady Narodowej z dnia 28 listopada 1974 r. w sprawie: ustanowienia Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”, sygn. 7/17, poz. 48.

chowcie, była ważna, gdyż – jak słusznie zauważył M. Gumowski, w swojej pracy *Medale polskie*:

Medal [...] ma jeszcze i tę zaletę, że może być odbity w tysiącach egzemplarzy, a mimo to zostaje zawsze oryginałem. Wskutek tego może być rozpowszechniany w nieskończoność i daleko bardziej przystępny niż obraz, posąg lub dzieło architektury. Medal [...] idzie i działa w najszersze masy i dlatego może być bardzo dobrym środkiem agitacyjnym lub reklamowym⁴.

Działalność tego rodzaju wpisywała się w kanony oficjalnej propagandy państwowej, przy pomocy której usiłowano spopularyzować wśród ówczesnego społeczeństwa polskiego ideę przyjaciela i wyzwoliciela, jak określano Związek Sowiecki⁵. Samo pojęcie „propagandy” *Powszechna encyklopedia filozofii* definiuje w sposób następujący: „[...] rozpowszechnianie wszelkich informacji, upowszechnianie ideologii za pośrednictwem masowych mediów, nauki, edukacji, sztuki [...]”⁶. Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” stanowiący jeden z wytworów sztuki medalierskiej został zatem użyty jako popularny nośnik treści propagandowych.

Podstawę prawną do działań Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie w tej kwestii stanowiła ustawa o radach narodowych z dnia 25 stycznia 1958 r., a konkretnie ustęp pierwszy jej 25 artykułu, w brzmieniu: „Na sesjach rady narodowe rozpatrują sprawy mające zasadnicze znaczenie dla danego terenu [...]”⁷. Jedną z takich spraw była właśnie forma kultywowania w mieście i regionie tradycji corocznych obchodów styczniowej rocznicy wydarzeń z czasów drugiej wojny światowej.

Ciąg kluczowych wówczas dla miasta wypadków rozpoczął się nieco wcześniej, 12 stycznia 1945 roku, kiedy to wojska sowieckie rozpoczęły ofensywę, której celem miało być osiągnięcie linii Odry⁸. W jej ramach wojska 1. Frontu Ukraińskiego pod dowództwem marszałka Iwana Koniewa rozpoczęły natarcie z przyczółka w Baranowie, kierując swoje uderzenie w kierunku Radomia⁹. Nacierające wojska trzeciego dnia ofensywy zdobyły Kielce i wykorzystując sprzyjający szybkim operacjom otwarty teren, mogły uderzać dalej, w stronę Krakowa, Katowic i Częstochowy¹⁰. Natarcie na ostatnie z wymienionych miast przeprowadzić miały początkowo siły oddziału wydzielonego z 5. Armii Gwardyj-skiej¹¹, w skład którego weszły:

⁴ M. Gumowski, op. cit., s. 7.

⁵ R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL. Kilka uwag wstępnych*, [w:] *Polityka czy propaganda PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009, s. 92.

⁶ *Powszechna encyklopedia filozofii*, red. M. Krapiec, t. VIII, Lublin 2007, s. 506.

⁷ „Dziennik Ustaw” 1973, nr 47, s. 527.

⁸ P. Antill, *Berlin 1945. Koniec Tysiąclecia Rzeszy*, Poznań 2011, s. 8.

⁹ Ibidem, s. 8–10.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 6; J. Płowecki, *Wyzwolenie Częstochowy*, Warszawa 1973, s. 53–54.

- 54. Gwardyjska Brygada Pancerna;
- 2. batalion 23. Gwardyjskiej Brygady Piechoty Zmotoryzowanej;
- Dywizjon z 1419. pułku Artylerii Pancernej¹².

Jako pierwszy do miasta w brawurowej pancernej szarzy wdarł się, właśnie 16 stycznia, 2 batalion 54 Gwardyjskiej Brygady Pancernej pod komendą Bohatera Związku Radzieckiego majora Siemiona Wasiliewicza Chochriakowa, który wdając się w zacięte i krwawe walki uliczne, przyczynił się do wywołania wśród zaskoczonych Niemców oznak paniki, osłabiając tym samym ich wolę walki¹³. Z czołgistami majora Chochriakowa połączyli się wkrótce żołnierze z innych nadciągających ku miastu jednostek sowieckich, dzięki czemu po całonocnych, trwających aż do dnia następnego walkach udało się ostatecznie przepędzić Niemców z miasta¹⁴.

Akt prawny, jakim była uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie z dnia 28 listopada 1974 roku, oficjalnie ustanowił Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”¹⁵. W uchwale zawarto postanowienie o przyznawaniu medalu na podstawie decyzji Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w imieniu całej Rady. Akcję przyznawania tego wyjątkowego miejskiego odznaczenia miano rozpocząć dokładnie wraz z trzydziestą rocznicą wjazdu czołgów majora Chochriakowa do miasta, czyli 16 stycznia 1975 roku. Uchwała Miejskiej Rady Narodowej zadecydowała również o utworzeniu Statutu Medalu, w którym wyraźnie napisano, kto mógł być jednorazowo¹⁶ odznaczony tym wyjątkowym, pamiątkowym odznaczeniem:

Medal „XXX LAT WYZWOLONEJ CZĘSTOCHOWY” [...] przyznaje się osobom, lub zespołom/organizacjom politycznym, społecznym, zawodowym, instytucjom państwowym i społecznym, uspołecznionym zakładom produkcyjnym, usługowym oraz innym osobom prawnym, które uczestnicząc w walce z okupantem, brały udział bądź przyczyniły się do wyzwolenia miasta, jak również całokształtem działalności zawodowej, społeczno-politycznej, względnie realizują swoich zadań wybitnie przyczyniły się do gospodarczego, kulturalnego i społecznego rozwoju Częstochowy¹⁷.

Statut określał także, iż do grona przyszłych posiadaczy medalu nie musieli się zaliczać wyłącznie rodowici częstochowianie: „Medal może być przyznawany osobom spoza Częstochowy, a także cudzoziemcom, jako wyraz uznania dla ich zasług w wyzwoleniu miasta i działalności dla jego rozwoju”¹⁸. Najistotniejszą informacją, jaką radni Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie zawarli

¹² J. Płowecki, op. cit., s. 53.

¹³ Ibidem, s. 61–82.

¹⁴ Ibidem, s. 74–82.

¹⁵ AUMCz, Uchwała nr VI/22/74 Miejskiej Rady Narodowej..., sygn. 7/17, poz. 48.

¹⁶ AUM w Cz-wie, Załącznik do Uchwały nr VI/22/74 Miejskiej Rady Narodowej z dnia 28 listopada 1974 r., sygn. 7/17, poz. 48, s. 1.

¹⁷ Ibidem, s. 1.

¹⁸ Ibidem, s. 1.

w opracowanym przez siebie Statucie, było sprecyzowanie szczegółów dotyczących wyglądu samego medalu:

Medal jest wykonany ze stopów metali w kolorze srebrnym lub brązowym, żetonem o motywie flagi. Awers Medalu stanowi centralnie umieszczony herb miasta Częstochowy, daty 1945–1975 oraz napis: XXX LAT WYZWOLONEJ CZĘSTOCHOWY. Na rewers Medalu składa się centralnie umieszczone godło państwa – Orzeł, oraz daty 1944–1974, a ponadto napis: XXX LAT PRL¹⁹.

Ostatnie przytoczone z treści statutu zdanie podkreślało dodatkowo fakt połączenia na medalu dwóch idei, oprócz głównej, jaką było celebrowanie okrągłej rocznicy wyzwolenia Częstochowy, zwracano również uwagę na fakt trzydziestej rocznicy funkcjonowania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²⁰. Kolejne edycje poradników propagandowych rozpowszechnianych przez władze państwowe z okazji uroczystości celebrowanego jubileuszu trzydziestolecia istnienia PRL zalecały, aby z tej okazji masowo demonstrować wypracowane po zakończeniu wojny przez Naród Polski zdobycze²¹.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie mogło przyznawać medale nie tylko z własnej inicjatywy, ale mogło to również uczynić na wniosek:

- Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej lub jego zastępców;
- Prezydenta Miasta Częstochowy;
- instancji partii i stronnictw politycznych;
- instancji organizacji społecznych i zawodowych;
- Przewodniczącego Miejskiego Frontu Jedności Narodowej.

Jakie informacje powinny znajdować się we wniosku o przyznanie medalu, określał odrębny paragraf statutu medalu. Były wśród nich dokładne dane dotyczące:

- personaliów;
- czasu i przebiegu kariery zawodowej;
- działalności polityczno-społecznej na terenie miasta²².

We wniosku musiała się też znaleźć charakterystyka pracy zawodowej i działalności polityczno-społecznej osoby wytypowanej do odznaczenia meda-

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Używanie określenia „Polska Rzeczpospolita Ludowa” powszechnie przyjęło się jako ogólna, umowna nazwa okresu w polskiej historiografii, którego granice wyznaczają utworzenie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (1944 r.) oraz wydarzenia związane z Jesienią Ludów (1989 r.). Należy jednak pamiętać o tym, że nie jest określenie precyzyjne, ponieważ terytorium Polski oficjalnie pod nazwą „Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” funkcjonować zaczęło dopiero od momentu ogłoszenia nowej, stalinowskiej konstytucji z 22 lipca 1952 r., w której to ostatecznie ustalono powojenną nazwę państwa (A. Czubiński, *Historia Polski 1864–2001*, Wrocław 2008, s. 255–258).

²¹ M. Zaremba, *Propaganda sukcesu. Dekada Gierka*, [w:] P. Semkow (red.), *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, Gdańsk 2004, s. 27.

²² AUMCz, Załącznik do Uchwały nr VI/22/74..., s. 2.

lem oraz opinia na jej temat, autorstwa zakładowych organizacji politycznych i związkowych²³.

Osoby predestynowane do wręczania medalu zostały szczegółowo wymienione w Statucie. Znajdowali się wśród nich:

- Przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej oraz jego zastępcy;
- członkowie Prezydium Miejskiej Rady Narodowej;
- Prezydent Częstochowy oraz Wiceprezydenci;
- osoby upoważnione imiennie przez Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej²⁴.

Medal miał być wręczany uroczyście, podkreślając zarówno osiągnięcia, jak i zasługi osób nim odznaczonych²⁵. Wraz z medalem wręczany był okolicznościowy dyplom, którego wzór dokładnie określono w załączniku do statutu²⁶.

Miejska Rada Narodowa w Częstochowie ustaliła nawet w statucie medalu okoliczności, w jakich powinien być on wręczany: „W szczególności wręczenie Medalu winno mieć miejsce na uroczystej sesji Miejskiej Rady Narodowej związanej tematycznie z jubileuszem XXX-lecia wyzwolenia Częstochowy, względnie na innych akademiach, zjazdach, konferencjach i zebraniach z tematyką jubileuszu wyzwolenia miasta związanych”²⁷.

Wnioski o przyznanie medalu miały być składane w biurze Miejskiej Rady Narodowej do końca 1974 roku²⁸. Biuro Miejskiej Rady Narodowej prowadziło ewidencję przyznanych medali oraz było odpowiedzialne za całokształt obsługi kancelaryjnej i technicznej ich dotyczącej. Koszty związane z powstaniem medalu, a następnie jego przyznawaniem pokrywane były z budżetu miasta Częstochowy²⁹.

Mieszkańcy Częstochowy i regionu mogli dowiedzieć się z lokalnej prasy o podjętej przez radnych Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie inicjatywie upamiętnienia, przy pomocy medalu, trzydziestej rocznicy wyzwolenia miasta. W pierwszym numerze „Gazety Częstochowskiej”³⁰ z 1975 roku, na pierwszej

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, s. 3.

²⁵ Ibidem, s. 2.

²⁶ Ibidem, s. 3.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, s. 2.

²⁹ Ibidem, s. 3.

³⁰ „Gazeta Częstochowska” stanowiła jeden z przykładów tzw. prasy powiatowej, czyli tytułów prasowych docierających do czytelników na obszarach, które po zakończeniu drugiej wojny światowej nie posiadały własnych wydawnictw prasowych. Treści publikowane na łamach gazet powiatowych miały pełnić funkcje informacyjno-propagandowe oraz kulturotwórcze. „Gazetę Częstochowską” utworzono w wyniku wspólnej inicjatywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach oraz działaczy Frontu Jedności Narodu z Częstochowy. Oficjalnie do 1975 r. pismo było organem Powiatowego i Miejskiego FJN, aby następnie pełnić funkcje organu KW PZPR w Częstochowie. Od tego momentu znajdowała się pod nadzorem lokalnego Wydziału Administracji i Propagandy. „Gazeta Częstochowska” uka-

stronie zamieszczono tekst następującej treści: „18 stycznia z racji 30 rocznicy wyzwolenia odbędzie się w filharmonii uroczysty koncert dla reprezentantów miasta i powiatu. W czasie koncertu nastąpi dekoracja zasłużonych odznaczeniami państwowymi i wręczenie medali 30-lecia wyzwolonej Częstochowy”³¹. Natomiast w pierwszym numerze społeczno-kulturalnego magazynu częstochowskiego okręgu przemysłowego „Nad Wartą” ze stycznia 1975 roku, na pierwszej stronie zamieszczono następującą informację:

Według projektu artysty plastyka Wojciecha Barylskiego³², mocą uchwały Miejskiej Rady Narodowej i sumptem Urzędu Miejskiego w Częstochowie, wybito na trzydziestą rocznicę wyzwolenia medal [...]. Będzie on nadawany osobom i instytucjom szczególnie zasłużonym dla rozwoju miasta i regionu w trzydziestoleciu PRL³³.

Ta jedna z pierwszych wzmianek prasowych na temat medalu była opatrzona jednocześnie fotografiami przedstawiającymi szerokiemu spectrum odbiorców „Nad Wartą” jego awers i rewers³⁴.

Informacje o odznaczeniach Medalem XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy pojawiały się systematycznie w kolejnych numerach „Gazety Częstochowskiej” oraz „Życia Częstochowy”³⁵, które ukazały się w styczniu, będącym jednocześnie miesiącem kultywowania pamięci o 16 stycznia 1945 r. 30 stycznia 1975 r. „Życie Częstochowy” zamieściło na swoich łamach, we wzmiance prasowej *Dzisiaj sesja Miejskiej Rady Narodowej*, następującą informację: „O godzinie 14

zywała się od 1956 r. aż do 1990 r. W dwa lata od ukazania się jej pierwszego numeru, raz w miesiącu wydawano ją z wraz z regionalnym dodatkiem „Nad Wartą” o charakterze społeczno-kulturalnym; opracowano na podstawie: T. Mielczarek, *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”, dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994)*, Kielce 1996, s. 173–182.

³¹ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 1, s. 1.

³² Wojciech Barylski (1929–1999), częstochowski wszechstronnie uzdolniony artysta, uczeń m.in. Xawerego Dunikowskiego. W swojej twórczości charakteryzował się różnorodnością stylów, a także środków wyrazu artystycznego. Specjalizował się w następujących dziedzinach: grafice warsztatowej (drzeworyty, linoryty, akwaforty, gipsoryty, ekslibrisy), malarstwie (olejne, pastelowe, akwarele), rysunku oraz medalierstwie. Prace jego autorstwa były wystawiane na wielu wystawach indywidualnych i zbiorowych na świecie. Za swoją twórczość zdobywał wielokrotnie nagrody i odznaczenia zarówno w kraju, jak i poza jego granicami (opracowano na podstawie: K. Sucharkiewicz, *Wielość spojrzeń. Twórczość Stanisława i Wojciecha Barylskich*, Częstochowa 2008, s. 3–14).

³³ „Nad Wartą” 1975, nr 1, s. 1.

³⁴ Ibidem.

³⁵ „Życie Częstochowy” stanowiło jedną z licznych odmian „Życia Warszawy”, w postaci lokalnej wkładki opracowywanej przez działający w Częstochowie zespół redakcyjny i dołączanej od 1947 r. do dziennika o ogólnopolskim zasięgu. W omawianym okresie oprócz funkcji informacyjnej pismo spełniać miało również zadania organizacyjne i propagandowe wśród miejscowego społeczeństwa. Charakter publikowanych w dzienniku treści ulegał licznym przeobrażeniom rozpoczętym wraz ze zmianami politycznymi w kraju przełomu lat 80 XX wieku, dzięki czemu „Życie Częstochowy” przetrwało okres transformacji ustrojowej i mogło funkcjonować aż do 2003 r. (opracowano na podstawie: J. Dzierżyńska, *„Życie Częstochowy” w latach 1989–2003*, „Rocznik Prasoznawczy” 2007, nr 1, s. 55–70).

rozpoczną się dzisiaj w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego, ul. Modzelewskiego 11/13, obrady Miejskiej Rady Narodowej. [...] Wręczone zostaną także pamiątkowe «Medale XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy»³⁶. Czytelnicy mogli dzięki temu zapoznać się z sylwetkami instytucji oraz osób odznaczonych medalem:

Ponad trzystu osobom i instytucjom przyznano medale 30-lecia PRL i po raz pierwszy wręczone medale 30-lecia Wyzwolonej Częstochowy. Wśród instytucji uhonorowanych tymi wyróżnieniami znalazły się redakcje „Życia Częstochowy” i „Gazety Częstochowskiej”. Medal 30-lecia PRL otrzymał wieloletni pracownik „Gazety” red. Saturnin Limbach, a medal 30-lecia Wyzwolonej Częstochowy – red. Sławomir Folfasiński, b. długoletni kierownik „Życia Częstochowy”³⁷.

Wzmianki prasowe uzupełniały dodatkowo relacje fotograficzne, na których uwiecznione były momenty wręczania medali. Takim wydarzeniem była uroczysta wieczornica inauguracyjna obchody czterdziestolecia istnienia Aeroklubu Częstochowskiego, w trakcie której pamiątkowe medale „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” otrzymało łącznie jedenaście osób zasłużonych dla Aeroklubu, z gen. bryg. Władysławem Jagiełłą na czele:

Miłym akcentem uroczystego posiedzenia Aeroklubu Częstochowskiego było wręczenie honorowego medalu Aeroklubu PRL prezydentowi miasta Ryszardowi Matysiakiwiczowi oraz przekazanie medalu 30-lecia wyzwolenia Częstochowy prezesowi [...] gen. bryg. Władysławowi Jagielle, który odbiera go z rąk I Sekretarza KMIP PZPR³⁸ Mieczysława Przysuchy [...]³⁹.

Ogółem z okazji 30 rocznicy wyzwolenia Częstochowy spod okupacji hitlerowskiej jej obywatele otrzymali następujące odznaczenia państwowe: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Zasługi (we wszystkich trzech wariantach: złotym, srebrnym i brązowym) i medale 30-lecia PRL⁴⁰. Obok państwowych wyróżnień pojawiło się też jedno lokalne, miejskie, jakim był medal 30-lecia wyzwolonej Częstochowy⁴¹. Oprócz licznej grupy osób, którym wręczono częstochowski medal, otrzymały go również następujące, działające na terenie Częstochowy, instytucje, takie jak:

- Zakład Energetyczny;
- Częstochowskie Zakłady Materiałów Biurowych;
- Częstochowskie Zakłady Metalowe „Domgos”;
- Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne;
- Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji;
- Muzeum Regionalne;

³⁶ „Życie Częstochowy” 1975, nr 25, s. 8.

³⁷ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 3, s. 1.

³⁸ Komitetu Miejskiego i Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej – przypis Autora.

³⁹ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 8; „Życie Częstochowy” 1975, nr 23, s. 8.

⁴⁰ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 4, s. 3.

⁴¹ Ibidem.

- Miejska Biblioteka Publiczna;
- Politechnika Częstochowska;
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna;
- Oddział Związku Bojowników o Wolność i Demokrację;
- Zarząd Miejsko-Powiatowy Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej;
- Oddział Rejonowy Naczelnej Organizacji Technicznej;
- Oddział Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego;
- Miejska Komenda Straży Pożarnych⁴².

Kolejną listę odznaczonych medalami XXX-lecia wyzwolenia Częstochowy przytoczyło „Życie Częstochowy” w artykule *Medale pamiątkowe dla zasłużonych przedsiębiorstw i radnych MRN*⁴³, w którym dodatkowo podkreślono, kto i dlaczego otrzymał medal:

Podczas sesji Miejskiej Rady Narodowej, przewodniczący MRN, I sekretarz KMIP PZPR Mieczysław Przysucha wręczył przedstawicielom przedsiębiorstw oraz osobom, które szczególnie zasłużyły się dla rozwoju Częstochowy w okresie jej 30-lecia, pamiątkowe „Medale XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”. [...] Nadto Medale „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” otrzymało 46 osób, głównie radnych MRN⁴⁴.

W poczet instytucji odznaczonych medalem zaliczone tym razem zostały:

- Częstochowska Spółdzielnia Mieszkaniowa;
- Spółdzielnia Mieszkaniowa „Nasza Praca”;
- Robotnicza Spółdzielnia Mieszkaniowa „Hutnik”;
- Kombinat Budownictwa Ogólnego „Śląsk-Północ”;
- Zakłady Chemiczne Przemysłu Terenowego;
- Zakłady Drzewne Przemysłu Terenowego;
- Zakłady Zabawkarskie;
- Wielobranżowa Spółdzielnia Usługowa „Spójnia”⁴⁵.

Wśród grona osób i instytucji zasłużonych dla Częstochowy nie zabrakło handlowców, którzy oprócz uprzednio wymienionych odznaczeń państwowych, wyróżnień, listów gratulacyjnych, pamiątkowych odznak (Wzorowego Sprzedawcy, Przodownika Pracy Socjalistycznej, Zasłużonego Pracownika Handlu), dyplomów uznania za dobrą pracę zawodową i zaangażowanie społeczne, otrzymali również z początkiem 1975 roku medal XXX-lecia wyzwolenia Częstochowy⁴⁶. Odznaczone nim zostały częstochowskie oddziały następujących wojewódzkich zrzeszeń handlowców:

- Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców;
- Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Hurtu Spożywczego;

⁴² Ibidem, s.3.

⁴³ Miejskiej Rady Narodowej – przypis Autora.

⁴⁴ „Życie Częstochowy” 1975, nr 27, s. 10.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 1; „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 6, s. 1; „Życie Częstochowy” 1975, nr 26, s. 8.

— Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Tekstylnego-Odzieżowego⁴⁷.

Z okazji zakończenia wystawy prezentującej i podsumowującej trzydziestoletni, powojenny dorobek twórczy członków częstochowskiego oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków, jego lokalny oddział został również zbiorowo uhonorowany przez władze Częstochowy medalem XXX-lecia wyzwolonej Częstochowy⁴⁸. Ponadto władze miasta zdecydowali o indywidualnych odznaczeniach medalem XXX-lecia połączonych z gratyfikacją pieniężną w kwocie 5000 zł za zasługi w upowszechnianiu plastyki zarówno na terenie miasta, jak i regionu, oraz w uznaniu osiągnięć artystycznych dla następujących osób: Wandy Wereszczyńskiej, Wojciecha Barylskiego⁴⁹, Stefana Chabrowskiego, Władysława Michniewskiego, Jerzego Pogorzelskiego, Edwarda Strzyżewskiego, Jerzego Sztuki i Władysława Wagnera⁵⁰.

Medal XXX-lecia wyzwolenia Częstochowy był również wręczany kobietom, w dniu ich święta podczas zorganizowanego z tej okazji w częstochowskiej filharmonii uroczystego spotkania kilkuset reprezentantek środowisk kobiecych, przybyłych na to wydarzenie zarówno z Częstochowy, jak i powiatu częstochowskiego, gdzie spotkały się z przedstawicielami władz miasta i powiatu – medal otrzymały w uznaniu zasług 23 panie⁵¹.

Równie uroczystemu spotkaniu w częstochowskim Domu Technika, mającemu na celu podsumowanie osiągnięć Rejonowego Oddziału Naczelnej Organizacji Technicznej w Częstochowie, towarzyszyło wręczenie osobom zasłużonym dla stowarzyszeń naukowo-technicznych oraz dla rozwoju techniki w regionie i kraju honorowych odznak i medali pamiątkowych Naczelnej Organizacji Technicznej i odznak wojewódzkich, ale także medali XXX-lecia wyzwolenia Częstochowy⁵².

9 maja 1975 roku z okazji obchodów Dnia Zwycięstwa w Przyrowie, w trakcie okolicznościowej manifestacji, obecny na miejscu II sekretarz KMiP PZPR w Częstochowie W. Kosmała wręczył władzom gminy medal XXX-lecia wyzwolonej Częstochowy⁵³. Medal został nadany gminie Przyrów uchwałą częstochowskiej Miejskiej Rady Narodowej za wybitne osiągnięcia w umacnianiu więzi między wsią a miastem oraz „w dziedzinie dostaw ziemiopłodów dla klasy robotniczej Częstochowy”⁵⁴. W tym samym miesiącu „Życie Częstochowy” informowało czytelników o kontynuacji zainaugurowanych na początku roku uroczystych obchodów jubileuszu czterdziestolecia Aeroklubu Częstochowskiego,

⁴⁷ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 6, s. 1.

⁴⁸ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 1.

⁴⁹ projektodawcy medalu – przypis Autora.

⁵⁰ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 1.

⁵¹ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 10, s. 1.

⁵² Ibidem, s. 1.

⁵³ „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 19, s. 1.

⁵⁴ Ibidem, s. 1.

w trakcie których dołączył on do licznego grona instytucji odznaczonych medalem XXX-lecia wyzwolonej Częstochowy:

W pięknie udekorowanej sali Filharmonii, na tle autentycznego szybowca – odbyły się w minioną sobotę główne uroczystości 40-lecia Aeroklubu Częstochowskiego. Przybyli na nie przedstawiciele władz partyjnych i państwowych. Obecni byli także sławni piloci – nestor polskiego lotnictwa sportowego Michał Scipio del Campo oraz bohater walk powietrznych w bitwie o Anglię – płk Stanisław Skalski. [...] Aeroklub został wyróżniony przez Miejską Radę Narodową „Medalem XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”⁵⁵.

Niemalże równolegle medalem XXX-lecia wyzwolonej Częstochowy podczas uroczystego posiedzenia Konferencji Samorządu Robotniczego odznaczone zostało Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych, o czym informowało czytelników „Życie Częstochowy” w artykule *Załoga WPRI wyróżniona „Medalem 30-lecia Wyzwolonej Częstochowy”*⁵⁶:

W czasie uroczystego posiedzenia Konferencji Samorządu Robotniczego Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Robót Inżynieryjnych, załoga wyróżniona została „Medalem 30-lecia Wyzwolonej Częstochowy”. [...] W posiedzeniu KSR uczestniczyli: I sekretarz KMłP PZPR Włodzimierz Kosmala i wiceprezydent miasta L. Kramer⁵⁷.

Reasumując, w dziejach ludzkości nie funkcjonowała jeszcze taka forma rządów, której reprezentanci nie uciekaliby się do epatowania swoimi osiągnięciami z pomocą odpowiednio dobranej i ukierunkowanej propagandy⁵⁸. Działania tego typu przyjęto określać mianem „propagandy sukcesu”⁵⁹. Była ona jednym z elementów, przy pomocy których ludzie stojący w Polsce na czele władz państwowych w latach 1944–1989 usiłowali uzyskać społeczną akceptację dla ideologicznych podstaw socjalistycznego systemu rządów oraz rozniecić wśród Polaków poczucie dumy z „osiągnięć” tego systemu. Szczególne nasilenie „propagandy sukcesu” przypadło w Polsce na lata 70. XX wieku, okres określany w polskiej historiografii mianem „dekady Gierka”. To właśnie wtedy obok dotychczasowych, oficjalnych kanałów propagandy państwowej, jakimi były prasa, radio i telewizja, zaczęły pojawiać się na masową skalę medale okolicznościowe⁶⁰.

⁵⁵ „Życie Częstochowy” 1975, nr 120, s. 8.

⁵⁶ Ibidem, s. 8.

⁵⁷ Ibidem, s. 8.

⁵⁸ M. Zaremba, op. cit., s. 22–23.

⁵⁹ Pierwotnie, jako element oficjalnej propagandy państwowej dominowały głównie sukcesy władzy na arenie militarnej, ale później dołączyły do nich osiągnięcia na gruncie gospodarczym i społecznym. Systemy totalitarne XX wieku wykorzystywały „propagandę sukcesu” jako narzędzie indoktrynacji społeczeństwa mające zapewnić jego poparcie dla aktualnie prowadzonej polityki. Wynikało to z prostej przyczyny – aby zapewnić sobie posłuch społeczny, władza nie mogła nieprzerwanie hołdować terrorowi jako jednemu środkowi. Podkreślanie sukcesów państwa – rzeczywistych lub wymyślonych – teoretycznie mogło dawać zastraszonemu społeczeństwu impuls do zwiększenia wysiłków dla jeszcze wydajniejszej pracy, która dawała z kolei nadzieję na nowe, lepsze jutro (opracowano na podstawie: M. Zaremba, op. cit., s. 22–32).

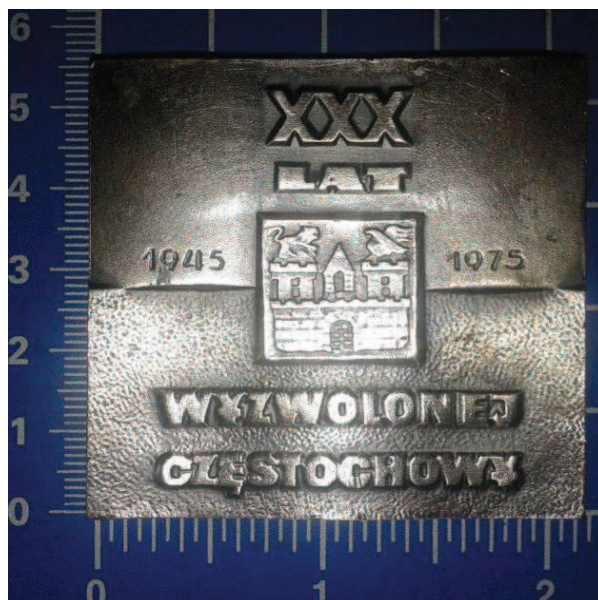
⁶⁰ M. Zaremba, op. cit., s. 23–25.

Było to możliwe dzięki przyswojeniu przez polskich propagandystów zachodnich wzorców reklamy konsumpcyjnej, w myśl których medale miały za zadanie upowszechniać głównie treści polityczne i ideologiczne⁶¹. W kanon tej nowej formy realizacji ideowych zamierzeń „propagandy sukcesu” wkomponowywał się więc także i medal z Częstochowy. Okoliczności, w jakich sam medal oraz zawarte w nim treści były rozpowszechniane wśród zasłużonych przedstawicieli lokalnego społeczeństwa, dodatkowo połączone z upublicznieniem tych faktów w prasie, idealnie realizowały narzucone odgórnie władzom miasta oficjalne propagandowe wskazówki.

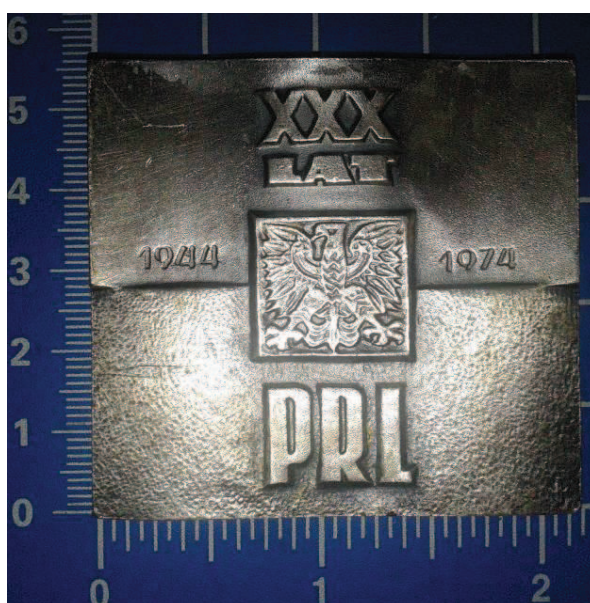
Powyższe informacje dotyczące historii Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” prowadzą do stwierdzenia, że był on masowo rozpowszechnianym nośnikiem treści historycznych, politycznych i propagandowych, głównie dzięki umieszczonym na nim artystycznym nawiązaniom do najnowszej historii zarówno samej Częstochowy, jaki i całego kraju. Ponadto z uwagi na fakt, iż był on licznie wręczany głównie z okazji obchodów trzydziestej rocznicy wyzwolenia miasta przez wojska sowieckie, doskonale spełniał funkcję popularyzatora lansowanej przez ówczesne władze idei przyjaźni Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ze Związkiem Sowieckim. Sytuacje, w jakich dochodziło do odznaczenia medalem wybranej grupy osób i instytucji, a następnie nagłaśnianie tych wydarzeń w lokalnej prasie, dawały doskonałą okazję do zaprezentowania masowemu odbiorcy wypracowanych przez miasto powojennych sukcesów i osiągnięć na wielu różnych płaszczyznach życia. Adresaci tego konkretnego przekazu medialnego, po zapoznaniu się z nim, mogli mieć podstawy do poczucia dumy z dorobku nie tylko samego miasta, w którym przyszło im żyć i pracować, ale także całej socjalistycznej ojczyzny. Ci obywatele, którzy zostali bezpośrednio uhonorowani przyznaniem medalu, mogli uchodzić następnie w swoich środowiskach lokalnych i zakładach pracy za wzory godne naśladownictwa w społeczeństwie socjalistycznym. Powstanie i społeczne oddziaływanie Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” pozwoliło zrealizować dwa zadania. Pierwszym z nich, na szczeblu lokalnym, było upamiętnienie istotnych wydarzeń z historii miasta oraz podkreślenie dokonań jego mieszkańców. Drugim zadaniem, o zasięgu ogólnokrajowym, było wspieranie oficjalnej propagandy sukcesu realizowanej przez państwo.

Obecnie jest on jednym z relikwów minionej epoki PRL-u. Jednak pomimo zmian ustrojowych, jakie zaszły w Polsce od czasów jego powstania, medal ten niezmiennie świadczy o fakcie trwania w świadomości kolejnych pokoleń Polaków konieczności upamiętnienia istotnych dla danej społeczności wydarzeń z przeszłości. W tym konkretnym, częstochowskim przypadku było to możliwe dzięki dwóm czynnikom – z jednej strony decyzji ówczesnych władz Częstochowy, z drugiej natomiast – dzięki odzwierciedlonej w metalu wizji artysty.

⁶¹ Ibidem, s. 25.

Fotografia awersu Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”, ze zbiorów autora

Fotografia rewersu Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”, ze zbiorów autora⁶²

⁶² Prezentowany na dwóch powyższych, ilustrujących artykuł, fotografiach oryginalny Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” stanowi prywatną własność Autora, został zakupiony na jednej z najpopularniejszych internetowych platform handlowych.

Bibliografia

A. Źródła archiwalne

Archiwum Urzędu Miasta w Częstochowie, Uchwała nr VI/22/74 Miejskiej Rady Narodowej z dnia 28 listopada 1974 r. w sprawie: ustanowienia Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”, sygn. 7/17, poz. 48.

B. Źródła drukowane

„Dziennik Ustaw” 1973, nr 47.

C. Opracowania

Antill P., *Berlin 1945. Koniec Tysiącletniej Rzeszy*, Poznań 2011.

Czubiński A., *Historia Polski 1864–2001*, Wrocław 2008.

Dzierżyńska J., „*Życie Częstochowy*” w latach 1989–2003, „*Rocznik Prasoznawczy*” 2007, nr 1.

Gumowski M., *Medale polskie*, Warszawa 1925.

Habielski R., *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL. Kilka uwag wstępnych*, [w:] *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009.

Powszechna encyklopedia filozofii, red. M. Krapiec, t. VIII, Lublin 2007.

Encyklopedia popularna PWN, red. R. Marcinkowski, Warszawa 1982.

Mielczarek T., *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”, dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994)*, Kielce 1996.

Płowecki J., *Wyzwolenie Częstochowy*, Warszawa 1973.

Sucharkiewicz K., *Wielość spojrzeń. Twórczość Stanisława i Wojciecha Barylskich*, Częstochowa 2008.

Zaremba M., *Propaganda sukcesu. Dekada Gierka*, [w:] *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, red. P. Semkow, Gdańsk 2004.

E. Prasa

„Gazeta Częstochowska” nr 1 z 7 stycznia 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 3 z 21 stycznia 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 4 z 26 stycznia 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 5 z 4 lutego 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 6 z 11 lutego 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 10 z 11 marca 1975 r.

„Gazeta Częstochowska” nr 19 z 13 maja 1975 r.

„Nad Wartą” nr 1 ze stycznia 1975 r.

„*Życie Częstochowy*” nr 22 z 27 stycznia 1975 r.

„*Życie Częstochowy*” nr 23 z 28 stycznia 1975 r.

„*Życie Częstochowy*” nr 25 z 30 stycznia 1975 r.

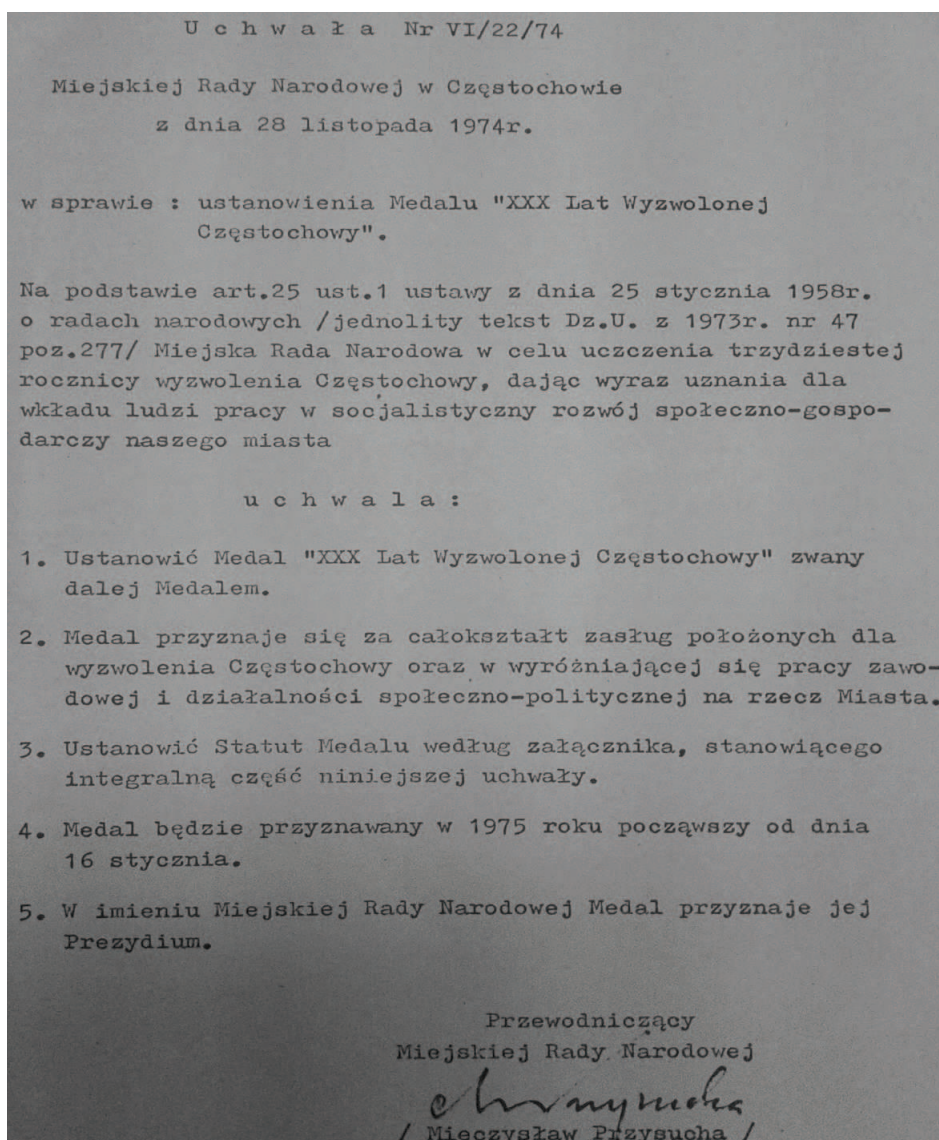
„*Życie Częstochowy*” nr 26 z 31 stycznia 1975 r.

„*Życie Częstochowy*” nr 27 z 1 lutego 1975 r.

„*Życie Częstochowy*” nr 120 z 26 maja 1975 r.

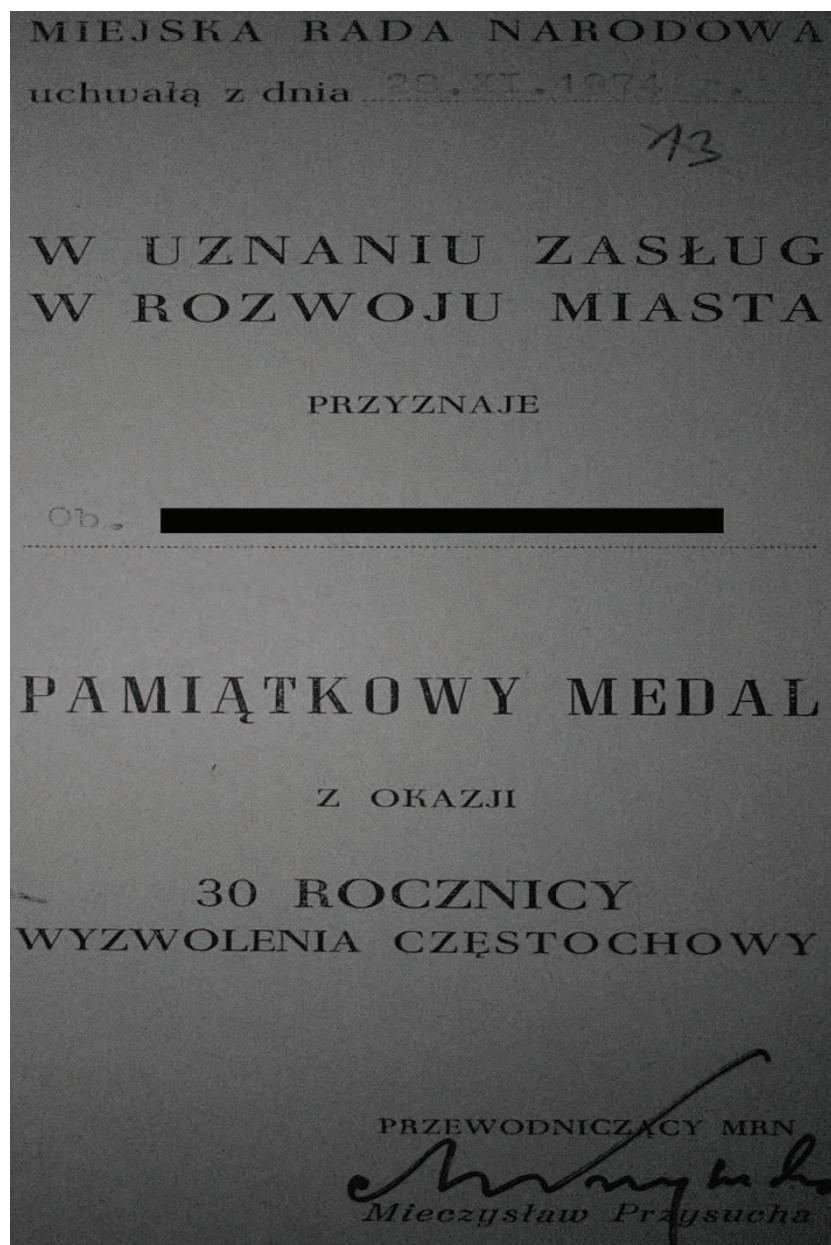
ANEKS NR 1
MEDAL „XXX LAT WYZWOLONEJ CZĘSTOCHOWY”
W DOKUMENTACH

ZAŁĄCZNIK NR 1

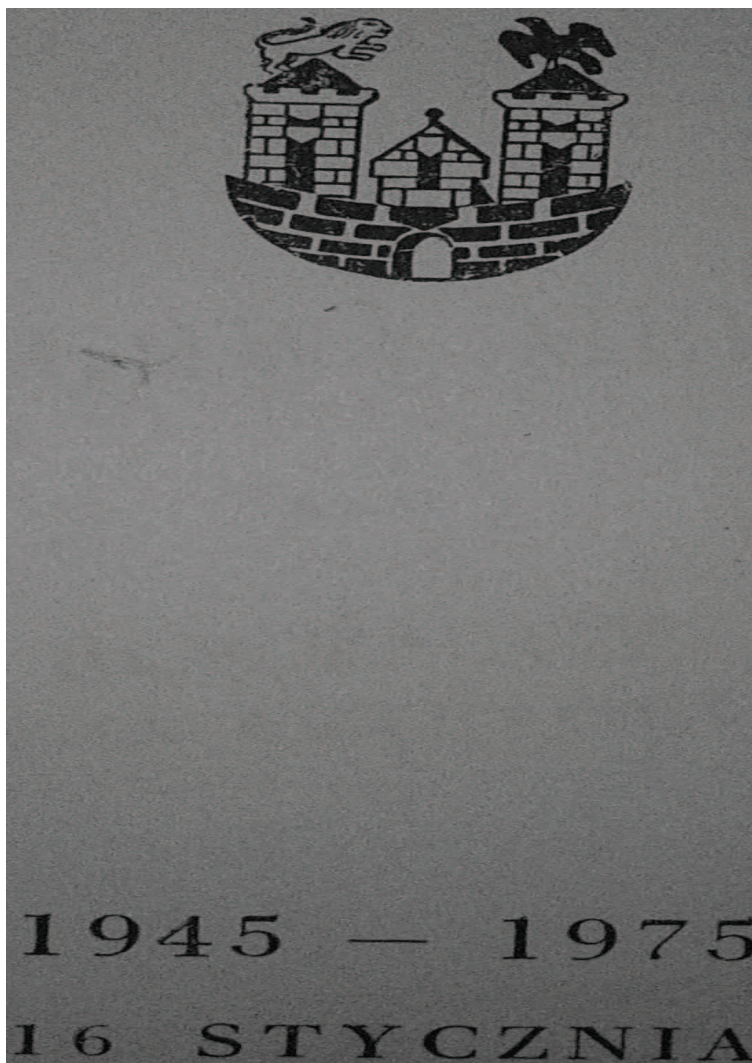
Uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie, która ustanowiła Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”. Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, sygnatura akt: 7/17 poz.48. Fotografia ze zbiorów Autora.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Fragment załącznika do Statutu Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” przedstawiający wewnętrzną stronę dyplomu wręczanego wraz z medalem. Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, sygnatura akt: 7/17 poz. 48. Fotografia ze zbiorów Autora.

ZAŁĄCZNIK NR 3

Fragment załącznika do Statutu Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” przedstawiający okładkę dyplomu wręczanego wraz z medalem. Wyraźnie widoczne nawiązanie do trzydziestej rocznicy wyzwolenia miasta oraz jego herb. Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, Archiwum Urzędu Miasta Częstochowy, sygnatura akt: 7/17 poz. 48. Fotografia ze zbiorów Autora.

ANEKS NR 2
MEDAL „XXX LAT WYZWOLONEJ CZĘSTOCHOWY”
W PRASIE LOKALNEJ

ZAŁĄCZNIK NR 1

I sekretarz KMIP PZPR Mieczysław Przysucha przekazuje gen. bryg. Władysławowi Jagielle, prezesowi Aeroklubu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”. Źródło: „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 8; fot.: J. Brodacki.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Czterej spośród licznych kawalerów Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy” uwiecznieni w trakcie uroczystości wręczania medali – od lewej: Roman Baran, Mieczysław Przysucha, Mieczysław Janikowski i Feliks Kupniewicz. Źródło: „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 4, s. 3; fot.: NN.

ZAŁĄCZNIK NR 3

Wyróżniony dyrektor przedsiębiorstwa otrzymuje z rąk przewodniczącego MRN, I sekretarza KMiP PZPR M. Przysuchy Medal „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”. Źródło: „Życie Częstochowy” 1975, nr 26, s. 8; fot.: Z. Karoń.

ZAŁĄCZNIK NR 4

Prezydent Częstochowy Ryszard Matysiakiewicz wręcza prezesowi częstochowskiego oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków Stefanowi Chabrowskiemu medal XXX-lecia wyzwolonej Częstochowy. Źródło: „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 5, s. 1; fot.: Janusz Mielczarek.

ZAŁĄCZNIK NR 5

Uroczystość w Domu Technika w Częstochowie – moment wręczania pamiątkowych odznak i medali, w tym także Medalu „XXX Lat Wyzwolonej Częstochowy”. Źródło: „Gazeta Częstochowska” 1975, nr 10, s. 1; fot.: NN.

The History of the Medal „XXX Years of Liberated Częstochowa”

Summary

The cardinal subject of this discourse is to show the history of creation and existence of the Medal of „XXX Years Of Liberated Częstochowa”. The main idea of this award, in its originators opinion - city council at this time, was memorial of two important historical anniversaries: from the local community point of view - thirty years of liberation of the city from the German army by Soviets, and from national thirtieth anniversary of the PRL. People and institutions were normally awarded with this medal for outstanding services in development of Częstochowa within thirty years from the end of the World War II. Unofficially it was also one of the many forms of the state propaganda about Polish and Russian friendship. The medal, it is still very interesting, and tangible evidence of reality and circumstances from the previous era, despite existing political changes.

Keywords: Częstochowa, PRL, medal, medallic art, propaganda, soviet army.

Słowa kluczowe: Częstochowa, PRL, medal, medalierstwo, propaganda, armia sowiecka.